

HUBA JUDIT

A KISGYERMEK ÉP ÉS ELTÉRŐ FEJLŐDÉSE

ISMERETTERJESZTŐ KÖNYV SZÜLŐKNEK, NEVELŐKNEK
MOZGÁSÉRZÉKELÉSI NEHÉZSÉGEK, BESZÉDHIBÁK,
TANULÁSI ÉS MAGATARTÁSI ZAVAROK,
BEILLESZKEDÉSI PROBLÉMÁK ESETÉN

TARTALOM

<i>Előszó</i>	7
1. FEJEZET: Bevezetés	9
2. FEJEZET: Érzékelés és észlelés. Ép és eltérő fejlődés. Tünetek, megfigyelés, vizsgálat. Fejlesztés, terápia	29
3. FEJEZET: Mozgás. Ép és eltérő fejlődés. Tünetek, megfigyelés, vizsgálat. Fejlesztés, terápia	75
4. FEJEZET: Saját test, testséma, praxia. Ép és eltérő fejlődés. Tünetek, megfigyelés, vizsgálat. Fejlesztés, terápia	101
5. FEJEZET: Dominancia, laterálisitás. Téri és idői tájékozódás. Ép és eltérő fejlődés. Tünetek, megfigyelés, vizsgálat. Fejlesztés, terápia	127
6. FEJEZET: Beszéd. Tanulási képesség. Ép és eltérő fejlődés. Olvasás-, írás- és matematikatanulási nehézségek, zavarok. Tünetek, megfigyelés, vizsgálat. Fejlesztés, terápia	159
7. FEJEZET: A szociális magatartás, az érzelmi, akarati élet zavarai. A tanulási nehézségekhez/zavarokhoz vezető okok	207
<i>Jegyzetek</i>	237

ELŐSZÓ

SZÜLŐKÉNT, PEDAGÓGUSKÉNT GYAKRAN VAGYUNK tanácsstalanok a gyermek viselkedése láttán. Nem értjük az „elvárttól, a normálistól” eltérő reakcióit. Legjobb szándékunk ellenére is bizonytalankodunk: háritjuk, kisebbitjük, esetleg felnagyítjuk a problémákat. Gyakran magunkat, illetve szülőtársunkat, a gyereket vagy a pedagógusát okoljuk az aktuális vagy tartós nehézségekért.

Gyermekközösségekben (óvodákban, iskolákban) végzett több évtizedes munkám során magam is tapasztaltam, amit statisztikai adatok jeleznek: évről évre sokasodnak a tanulási, magatartási gondok, és egyre több gyerek szorul vagy szorulna a mozgás, az észlelés, a beszéd, a feladatmagatartás, a figyelem nehézsége miatt egyéni vagy kis csoportos fejlesztésre, terápiára. Az óvodában, néha már az óvoda kiscsoportjában is felmerül ennek szükségessége. Ahol sikerül kielégíteni az igényeket, ott sem lehet mindig az iskolakezdés idejére „kipipálni” a gondo-

kat. Az iskolában több okból nehezedik a helyzet. Másfajta követelmények, szorosabb időhatárok, éretlenség, elhúzódó tünetek vagy tünetváltás, elégtelen előzetes ellátás, „majd kinövi” szemlélet stb. Itt már előjönnek az óvodában esetleg rejtve maradt problémák. Az értelmes gyermek megmagyarázhatatlan (néha kirívó) magatartása, osztályfoknak (iskolai követelményeknek) meg nem felelő feladatvégzése, tanulási nehézségei láttán sokszor hangzik el a kérdés: „Mitől ilyen ez a gyerek?”

Igyekszem minden kérdezőnek (magamnak is) összefoglalni a választ. Azt is, hogy milyen, és azt is, hogy miért ilyen. Az a célom, hogy a magyarázatot mindenki számára érthető megfogalmazásban tegyem közzé, és lefordítsam a mindennapi élet gyakorlatára és tennivalóira.

2021. november

Huba Judit

gyógytornász, gyógypedagógus-logopédus

1.

Bevezetés

*„...rád bízom ezt a lelket, ezt az embert, neveld fel!
Képes vagy rá, odaadom neked ezt a gyereket!”*

GYAKRAN VITATKOZOM a sommás pedagógusi véleménnyel: „Ha nem volna ilyen lusta, ha egy kicsit igyekezne...” Magam is megéltem, hogy én „akarok” a gyermek helyett, ám igyekeztem megérteni azt is, hogy mi vezethetett a „nem akaráshoz”. Az esetek döntő többségében nem a gyerek szándékán múlik a „ha és a volna”.

Néhány példa: Érdeemes megfigyelni némelyik közép-sős és nagycsoportos óvodás öltözködését. Az öltözőben általában elég sokan vannak, több gyerek és szülő egyszerre. Ha a gyerek nehezen koncentrálna egy feladatra, ebben a helyzetben szinte biztosan elterelődik a figyelme. Azt sem teszi, amire önállóan képes lenne, de még az öltöztetést sem segíti igazán. Ha a csoportban figyelhetjük meg, észre vesszük, hogy a pontosságot és kitartást igénylő játékok, teendők kedvét szegik, fárasztják.

Attól az iskolástól, aki az é és í, ó és ú, vagy sz és z közötti beszédhangok különbségét nem hallja, nem észleli

pontosan, hiába kérem, hogy írja le helyesen a lediktált **érem**, **út** és **zizeg** szavakat, a legjobb szándéka mellett sem fogja tudni, hogy a kettő közül (é vagy í, ú vagy ó, z vagy sz) melyik betűt használja, hogy megfeleljen a helyesírás kívánalmainak. Ha a formaérzékelése gyenge, nem tudja megkülönböztetni a képet a tükörképtől, a szabályost a szabálytalantól, a betűalakjai, számai könnyen torzképpé válhatnak. Ha figyelmének terjedelme az átlagosnál rövidebb, valószínű, hogy a több tagból álló instrukciósor végét nem fogja tudni megjegyezni (például: „Tedd el a matematika-feladatlapokat, vedd elő a nyelvtankönyvet, nyisd ki az 56. oldalon, és ott keresd meg az 5. feladat a) pontját!” – Valószínűleg már az 56. oldalig sem fog eljutni, ami utána következik, ködbe vész).

Vizsgálataimban gyakran találok gyenge egyensúlyú gyerekekkel. Az egyensúlyzavarokról kötetek szólnak. Az okok között gyakran találkozunk a korai fejlődés feltételeinek hiányosságaival. Az iskolában a testnevelésórán vajon hány testneveléstanár gondolkodik el azon, miért nem tud némelyik tanítványa kézen állni, kötélre mászni és ehhez hasonló feladatokat elvégezni, mi az oka, hogy következetesen ellógja a tesiórát? Persze nem csak a gyenge egyensúly lehet az oka, ha a gyerek nem bízik, nem bízhat saját testében, mozgásában, és szégyelli ügyetlenségét.

A példákat vég nélkül lehetne sorolni. Örülnék, ha könyvemmel segíthetnék a gyermek értő megfigyelésében, az itt-ott adódó gondok okainak felkutatásában és

megértésében. Örülnék, ha a „Tudna, ha akarna (ha egy kicsit igyekezne)” sommás vélemény szemléletváltózá-sunk következtében eltűnne, és egyre gyakoribbá válna a „Miben, hogyan segíthetünk neki?” kérdés.

Más a helyzet azokkal a gyermekekkel, akik jó figyelemmel, kitartóan, de szinte mindent lassabban csinálnak, mint a társaik. Nos, ezt a jelenséget el kell fogadnunk. A „tempós” belső ritmusú gyereket hiába sűrgetjük, nem lesz gyorsabb. Csak azt érzük el, hogy a nagy igyekezettől görcsössé válik, többet fog hibázni. Korunkban a lassúság szinte bűn, és sajnós a lassú gyermek lép-ten-nyomon bűnhődik is érte. Lehetőséget kellene ad-nunk neki, hogy a saját tempójában tehesse, amit kell.

Ebben a szándékomban két közelmúltban megismert könyvtől kaptam inspirációt. Egyrészt Ulla Kiesling *Szen-zoros integrációs terápia mint dialógus* című könyvéből, amit olyan érzéssel olvastam, mintha én is része lennék ennek a bizonyos dialógusnak. A másik könyvet magam fordítottam le, a téma iránti érdeklődésemet személyes és szakmai tapasztalatok egyaránt motiválták. Ez Elfriede Bielefeldt *Tapintás és érintés. Taktil-kinesztetikus zavarok* című könyve, mely egy alig felderített, de igen sok problémát okozó terület eltérő fejlődésével foglalkozik.

A FEJLŐDÉS KORAI SZAKASZAI

Életünk, fejlődésünk története az érintéssel, tapintás-sal, saját mozgásunk és testünk érzékelésével, egyensúlyi

helyzetünkről kapott információkkal és az ezekre adott mozgásos reakciókkal kezdődik. Hamarosan a többi érzékelési forma is eléri a kívánt fejlettséget, és segíti saját testünk és környezetünk megismerését.

Fejlődése kezdetén a csecsemő még teljesen kiszolgáltatott a környezetének. Kezdetben reflexvázslatai vannak az érzékelt ingerekre, de fokozatosan képessé lesz tervezett válaszokra is. Az ingerekre adott válaszok eleinte gyerek- és környezetegységekként tekinthetők.

A fejlődés csodája, ahogyan a környezetétől függő, mozgással és hangadással reagáló újszülöttről a környezetére hatni tudó gyermek lesz. A kisgyermek lassanként elkülönül környezetétől. Felfedezi saját identitását, aktív kapcsolata lesz környezetével. Mozgásmagatartásával próbál alkalmazkodni környezetére tér- és időbeli viszonyaihoz: felmászik valamire, odaér valahová, átjut a mélység felett, egyensúlyoz egy keskeny járdaszegélyen. Mozgásának bevált gyakorlati tapasztalataiból készségek lesznek. Egyre inkább képessé válik arra, hogy megváltoztassa maga körül a dolgokat, és a saját szükségleteihez igazítsa környezetét. Eközben elmozdít kisebb-nagyobb tárgyakat a helyükről, elér és levesz, eltol, elhúz, emel, cipel, elfordít, elgurít vagy célba dob. Tevékenysége közben „teszteli” a valóságot, és érzékeli, kontrollálja cselekedetének hatékonyságát. Minél több mozgási és észlelési mintához jut, annál biztosabban hódítja meg környezetét.

Weizsäcker példája szerint amikor a gyermek lovagolni tanul, kezdetben nehezen igazodik a ló járásához.

Amikor aktívan követni tudja a lovaglómozgás ritmusát, már nincs messze az az idő, amikor a lovat (mint „környezetet”) a saját szándékai szerint irányítja, és képes változtatni a ló járásmódját, irányát combja nyomásával vagy a kantárral.²

A gyermek egyre sikeresebb az emberiség fejlődése során kialakult és kialakuló kultúrtechnikák (festés, rajzolás, írás, mindenféle eszköz és instrumentum használata, gépek üzemeltetése) tanulásában és használatában. Ezt a fejlődési folyamatot inkább a társadalmi környezet befolyásolja, mintsem a biológiai. Az emberi fejlődés tehát társadalmi közegben végbemenő tanulási folyamat is. Eredménye a szocializáció, az emberi társadalomban létező sokféle érintkezési és kapcsolati formával.

A gyermek észleli a környezet sokféle információját, ezeket intellektusával feldolgozza, és különféle kommunikációs formákkal válaszolja meg: cselekvésekkel, verbális megnyilvánulásokkal, gesztusokkal, hangokkal (magatartással, viselkedéssel).

Az információfelvétel, -továbbítás és -feldolgozás folyamatai a stabilitás és kiegyensúlyozottság (homeosztázis) elvén működnek. Az emberi szervezet törekszik arra, hogy aktuális állapota stabil legyen.

A környezeti ingerek változása kibillentí a szervezetet egyensúlyi állapotából. Az elveszített egyensúlyt helyre kell állítani, a szervezetnek alkalmazkodni kell az újfajta külső adottságokhoz. Az emberi szervezet és a környezet közötti stabilitás állapotának fenntartása önszabályozó. Mozgásos tevékenységünket, nyelvi üzeneteinket a szem

és a fül észlelése és az izomzat mozgás- és helyzetérzékelő végkészülékei kontrollálják.

Ha nem megfelelő az alkalmazkodás, ha a válasz hibás, felbillen a stabilitás. Az eltérően fejlődő gyermekeknél diszfunkciót figyelhetünk meg a szervezet és a környezet között zajló cserefolyamatban, az észlelés-cselekvés egységében. A zavar mértéke a cselekvőképesség, a környezethez való alkalmazkodás korlátozottságának mértékétől függ. A cselekvőképesség korlátozottsága negatív hatású a tárgyi és szociális környezeti kapcsolatokban. Ez az egész személyiség fejlődését veszélyezteti.

Sally Goddard Blythe szerint a gyermek első anyanyelve a testbeszéd, melynek szókinccse főleg mozgásból tevődik össze. Az egészséges fejlődést támogatjuk, ha tudatosan megteremtjük a mozgás (cselekvőképesség) és észlelési kontroll lehetőségét és feltételeit a gyermek számára. Alapvető félreértés, ha a szülő vagy a pedagógus a gyermek mozgásigényét „levezetni” (netán korlátozni, szabályozni) akarja. Inkább akkor kell résen lennünk, ha a mozgás iránti késztetés hiányzik a gyermekből.

A fejlődési szakaszok rövid összefoglalása a megfelelő terápiás tartalmak jobb megértését is segíti.

1. *Szenzomotoros fejlődés: az érzékelés (észlelés) és az általuk kiváltott mozgásos válaszok sokasága.* Például megszólal egy hang, és az éppen végzett mozgás abbamarad, a gyermek keresi a hang forrását, majd a megpillantott hangadó tárgy vagy személy felé fordul, nyújtja felé a kezét.

A szenzomotoros fejlődés időszaka a születéstől mintegy 1,5-2 éves korig tart. A kisgyermek „értelme” odáig terjed, amit érzékszerveivel és mozgása közben megtapasztal. Az érzékeléshez/észleléshez (szenzo-) az idegrendszer megfelelő mozgásos (motoros) választ szervez, például odafordulást, a tárgy vagy ember felé nyúlást stb. A folyamathoz általában pszichés kísérőjelenség is tartozik (öröm, ijedtség, hiányérzet, komfortérzés, kompetencia érzése stb.) Az észlelés és a cselekvéses válasz a tapasztalatszerzés forrása, mentális folyamatok elindítója.

Megfelelő terápiák: szenzoros, szenzomotoros terápiák. A terápiák a szenzomotoros fejlődés időszakán túl is hatásosak a korai fejlesztésben, reedukációban (újra nevelésben, a mai szakmai szleng szerint az idegrendszer „újrahuzalozásában”).

2. *Pszichomotoros fejlődés.* A testi készségek és képességek fejlődése jó alapot teremt az egyre pontosabb észlelés kialakulásához, az énismeret fejlődéséhez, az énlmény (identitás) tudatosabbá válásához. A mozgás öröme és a cselekvőképesség érzete érzelmi stabilitást ad, erősíti az önbizalmat, segít az aktuális helyzet megoldásában.

Gyarapodnak a tárgyakról szerzett, a környezetből származó tapasztalatok, fejlődik a test mozgá szabályozása és az, ahogy a gyermek a tárgyakkal bánik. Mozgásos tapasztalatok segítik az idő- és térképzet kialakulását.

Megfelelő terápiák: pszichomotoros fejlesztések és terápiák, pszichomotoros nevelés.

3. *Szociomotoros fejlődés: a szociálizáció fejlődésének mozgásos megnyilvánulásai.* Fejlődik és tudatosabbá válik a kontaktus- és kommunikációkészség, a szociális magatartás: a kultúra eszközeinek, technikájának használata, készségek, önkifejezési formák fejlődése, alkalmazkodás, az emberi kapcsolatokban tanúsított (mozgás)magatartás (például a gesztusok, a mimika, az, hogy hány embernek mész neki a zsúfolt utcán, hogyan segíted az idős vagy vak embert, tudsz-e közösség tagjaként igazi csapatjátékosként működni stb.).

Megfelelő terápiák: számosak és sokféle néven ismeretek, lényegük az, hogy fejlesztik a szociális készségeket, képességeket és magatartást.

A beszéd és a gondolkodás fejlődése

A gyermek a környezet sokféle információját észleli, ezeket intellektusával feldolgozza, és végül különféle kommunikációs formákkal megválaszolja: cselekvésekkel, verbális megnyilvánulásokkal, gesztusokkal, hangokkal.

Mérei Ferenc a „kutató manipulációt” nevezi a megismerés alapjának. A tárgy megtapintása, kipróbálása (mit lehet vele csinálni?), használata egyértelmű cselekvés, megismerés és tapasztalatszerzés. A gyermek első megismétlődő helyzetmegoldásai belső mintává, em-